

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО У СВІТЛІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Керівник секції: професор кафедри цивільного процесу, д. ю. н.,
доцент І.В. Андронов

Секретар секції: доцент кафедри цивільного процесу, к. ю. н.
І.О. Бут

АНДРОНОВ ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри цивільного процесу,
доктор юридичних наук, доцент*

ПИСЬМОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Питання співвідношення усної та письмової процесуальної форми судового розгляду цивільних справ не втрачає своєї актуальності.

Як писав Є.О. Нефедьев, у ранній період свого розвитку судовий процес у всіх народів був усним з причини незначного поширення писемності. Однак і в подальшому така форма частково зберігається, позаяк є природньою для нього [1, с. 6]. Водночас з різних причин (необхідність фіксування процесуальних дій, оскільки пам'ять людей не забезпечує надійного збереження інформації, потреба в ознайомленні з матеріалами справи вищестоящих судів у процесі оскарження судових рішень тощо) відбулося поступове наповнення судового процесу письмовими формами.

Сучасний цивільний процес не може обійтись без письмової процесуальної форми, оскільки всі заяви по суті справи, заяви з процесуальних питань, саме судові рішення викладаються письмово. Водночас зберігається й усна форма (так зване «судомовлення»), яка вважається невідмінною умовою дії принципу гласності.

У принципах 4 та 8 Рекомендації R (84) 5 Комітету міністрів держав-членам стосовно принципів цивільного судочинства, що направлені на удосконалення судової системи пропонується надавати судам можливість з метою забезпечення оперативності судового захисту приймати рішення щодо проведення судового розгляду в письмовій або усній формі.

Наразі саме письмова форма судового процесу вважається спрощеною, а тому більш швидкою. Письмове провадження передбачене для усіх справ наказного провадження. Також у письмовому провадженні розглядаються справи спрощеного позовного провадження за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. Суд може відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін за одночасного існування таких умов:

- 1) предметом позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

- 2) характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи (ч. 5 та 6 ст. 279 ЦПК [2]).

У письмовому провадженні здійснюється також апеляційний розгляд за апеляційними скаргами на рішення суду у справах з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, а також апеляційними скаргами на ухвали суду, зазначені в пунктах 1, 5, 6, 9, 10, 14, 19, 37-40 частини першої статті 353 ЦПК (ст. 369 ЦПК [2]).

Розгляд справи судом касаційної інстанції переважно здійснюється у письмовому провадженні крім випадків, коли суд вважатиме за необхідне викликати учасників справи для надання пояснень у справі (ч. 1 ст. 402 ЦПК [2]).

Серед ознак письмового провадження можна назвати такі:

1. Розгляд справи судом здійснюється без проведення судового засідання та виклику учасників справи.

2. Розгляд справи здійснюється лише на підставі письмових (або електронних) матеріалів.

3. Під час розгляду справи не здійснюється фіксування технічними засобами та не ведеться протокол судового засідання.

Остання особливість спонукала деяких дослідників стверджувати, що у письмовому провадженні відсутня потреба у секретарі судового засідання, а тому дані про секретаря не потрібно зазначати в судовому рішенні [3].

Дійсно, у письмовому провадженні секретар судового засідання практично не виконує тих процесуальних повноважень, які передбачені ст. 67 ЦПК, а отже його участь в такому судовому процесі закономірно піддається сумніву. Фактично він лише здійснює оформлення матеріалів справи, що взагалі навряд чи можна вважати процесуальною дією. Тим не менше, позаяк розгляд судової справи в письмовому провадженні не обходиться без секретаря судового засідання, хоча б і лише для оформлення матеріалів справи, його все ж таки необхідно визнати учасником судового процесу, а інформацію про нього – зазначати в судовому рішенні.

Є.О. Нефедьєва Є. В. Васьковський серед недоліків письмової форми дореформеного судового процесу називали необмежену можливість сторін подавати змагальні папери, що призводило до переван-

таження справи, перекручення обставин справи та заплутування суду. При цьому суд був позбавлений можливості усно уточнити в сторін незрозумілі йому аспекти справи [1, с. 16-17; 4, с. 121-122].

Чинний ЦПК України формально обмежує сторони у кількості заяв по суті справи. Обмін такими заявами відбувається у наступній черговості:

- 1) позивач – позовна заява;
- 2) відповідач – відзив на позовну заяву;
- 3) позивач – відповідь на відзив;
- 4) відповідач – заперечення.

На цьому обмін заявами по суті справи має завершитися. На підставі цих процесуальних документів (виходячи з тієї інформації, що у них міститься, та доданих до них доказів) суд повинен вирішити справу. Саме така ідея закладена у змісті процесуального закону.

Однак практика, на жаль, завжди йде своїм, інколи далеким від реалізації законодавчої ідеї шляхом. Нерідко сторони, посиляючись на формальне правонадавати пояснення суду, передбачене п. 3 ч. 1 ст. 43 ЦПК, до останнього продовжують обмін судовими паперами у формі письмових пояснень. Такі дії, як правило, викликані не стільки реальною потребою викладення своєї правової позиції у справі, скільки амбіцією сторін залишити за собою останнє слово у спорі, немов би це впливає на результат вирішення справи судом. В результаті відбувається таки перевантаження справи надмірною кількістю матеріалів, у яких одні й ті самі доводи неодноразово повторюються, видозмінюються, доповнюються, перекручуються, що не сприяє належному встановленню судом обставин справи.

Утім зрозуміло, що такі дії є нічим іншим як зловживанням сторонами процесуальним правом на подання пояснень суду, оскільки необхідно розрізняти пояснення як процесуальну дію та процесуальний документ. Серед заяв по суті справи пояснення як процесуальний документ передбачене лише для третіх осіб, а отже сторони подавати його до суду не уповноважені законом. Тому суди цілком правомірно можуть та повинні залишати їх без розгляду.

Таким чином, письмове провадження – це не окремий самостійний вид провадження в цивільному судочинстві, який існує поряд з позовним, наказним тощо. Даний термін характеризує лише процесуальну форму (усну чи письмову) вчинення процесуальних дій судом та учасниками судового процесу.

Список використаної літератури:

1. Нефедьев Е.А. Основные начала гражданского судопроизводства. Казань: Типо-литография Императорского университета, 1895. 50 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
3. Грушицький А. Розгляд «по-спрощеному». *Закон і бізнес*. 2018. № 37 (1387). URL: https://zib.com.ua/ua/print/134471-koli_spravi_neznachnoi_skladnoschi_stayut_maloznachnimi_.html.

4. Васьковский Е.В. Учебник гражданского процесса. М.: Издание Бр. Башмаковых, 1917. 427 с.

Ключові слова: правосуддя, цивільна справа, спрощене провадження, процесуальна форма, судові документи, судовий розгляд.

Ключевые слова: правосудие, гражданское дело, упрощенное производство, процессуальная форма, судебные документы, судебное разбирательство.

Key words: justice, civil case, simplified procedure, procedural form, court documents, judicial proceedings.

КОРОСЬД СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

*Приватний вищий навчальний заклад «Університет Короля Данила»,
завідувач кафедри цивільного права і процесу,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДСТАВ ПОВЕРНЕННЯ ЗАЯВ (СКАРГ, КЛОПОТАНЬ) ЗА НОВИМ ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Повернення судом заявнику (учаснику цивільної справи) поданих ним в суд документів (позовних заяв, інших заяв, клопотань, скарг, апеляційних і касаційних скарг тощо) з передбачених законом підстав широко поширена процесуальна дія суду в цивільному судочинстві та давно відомий цивільному процесуальному праву процесуальний інститут. Зазвичай судом повертаються позовні заяви (апеляційні і касаційні скарги) у зв'язку із не усуненням їх недоліків та з інших передбачених Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК) формальних підстав. Поряд із поверненням заяв (скарг, клопотань), в цивільному судочинстві застосовується інститут залишення заяви без розгляду, якому в юридичній літературі присвячено більше уваги [1], проте не було розкрито співвідношення цих двох процесуальних інститутів, адже новий ЦПК (в редакції Закону від 3 жовтня 2017 року):

– в одному випадку в якості процесуальних наслідків відмови в розгляді відповідної заяви (скарги, клопотання) передбачає одночасно як залишення заяви без розгляду, так й повернення заяви, без визначення відмінностей в підставах застосування цих наслідків (наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 44 ЦПК якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право *залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання*; згідно з ч. 2 ст. 492 ЦПК якщо мета звернення до суду, зазначена заявником, не пов'язана із захистом його прав та інтересів або заявник відкликав заяву про відновлення втраченого судового провадження – суд своєю ухвалою *повертає заяву або залишає її без розгляду*, якщо провадження було відкрито);